

ATLES TOPONÍMIC VALENCIÀ

Aigües Vives PÉREZ i PIQUER

L'*Atles toponímic* és un projecte de l'administració valenciana, però no només d'ella ja que arreplega el sentir dels estudiosos i amants de la Toponímia. A més, no parteix de zero sinó que és un estadi en el camí de la recuperació onomàstica, que té en compte tot un treball anterior fora i dins de l'administració.

Abans d'emprendre aquesta activitat, l'administració valenciana havia impulsat una sèrie d'actuacions envers la recuperació toponímica, entre les quals cal destacar:

- Organització, conjuntament amb la Universitat de València, del *Màster de Toponímia* (1990-1991).
- Concessió de beques d'investigació dins del *Pla d'Estudis del Valencià Actual*: 30 treballs becats de toponímia, 3 de talassonímia i 3 d'antroponímia.
- Buidatge de fonts bibliogràfiques: enciclopèdies, butlletins de la Societat d'Onomàstica, clàssics, estudis diversos, etc.
- Buidatge de la cartografia 1:25.000 de l'Instituto Geográfico Nacional, que havia estat parcialment revisada pel professor Rosselló i era, per tant, la més fiable dins del desolador món de la cartografia oficial.

Tres línies d'actuació, per tant: formació, recopilació de treballs anteriors i actualització de la investigació.

Tots aquests treballs es van fer seguint una mateixa metodologia d'emmagatzemament de la informació, és a dir, amb una mateixa fitxa bàsica que fera possible la fàcil localització del topònim i posara en relació la informació arreplegada des de diferents fonts. Aquesta fitxa ha estat l'antecedent sobre la qual s'ha elaborat la utilitzada en l'*Atles Toponímic* que actualment estem realitzant.

Però aquestes actuacions, encara que dutes a terme amb un plantejament global i una metodologia unificadora, no deixaven de ser actuacions disperses i complementàries, especialment els buidatges, i continuàvem amb greus mancances:

— Els buidatges només tenien sentit com a informació de caràcter urgent davant del desert més absolut d'informació utilitzable àgilment, però algunes de les fonts no tenien valor per elles mateixes si no es revisaven. Tindrien valor com a contrast en un futur en què hi haguera un treball d'enquesta exhaustiu en tot el territori valencià.

— Els treballs de recull o estudi són importantíssims però molt atomitzats, normalment d'àmbit municipal, la qual cosa planteja problemes importants:

— falta de dades de grans extensions del territori;

— dificultats per a una difusió de la informació, adequada a les diferents necessitats dels usuaris. Hi ha actualment dues línies de publicació:

1. treballs, dins de la col·lecció «Estudis de Toponímia Valenciana»
2. extractes dels treballs, municipi per municipi, dins de la col·lecció «Toponímia dels Pobles Valencians»

Però el ritme d'aquest sistema de difusió és necessàriament lent. L'administració necessita donar resposta a multitud de situacions, textos, etc., i li cal, per tant, informació sobre tot el territori de la seua competència administrativa, encara que no siga una informació tan exhaustiva com la que aporten els estudis comentats. A més, teníem l'assignatura pendent de la cartografia de la Generalitat.

Lligar aquests dos aspectes era la cosa més lògica, i així va nàixer l'*Atlas Toponímic*.

PLANTEJAMENT GENERAL

L'*Atlas* es va iniciar mitjançant un acord entre l'anterior Conselleria de Medi Ambient (que proporcionava la cartografia i es va comprometre a traslladar la informació arreglada posteriorment als mapes) i la Conselleria d'Educació i Ciència que tindria la direcció tècnica del projecte, coordinant la fase de recull, informatització i revisió lingüística. La base cartogràfica sobre la qual està treballant-se és l'1:10.000.

Com a director del projecte vam sol·licitar la col·laboració del professor Rosselló i va acceptar. Es va dividir el territori en 8 zones, tenint en compte la situació geogràfica, la lingüística i un cert equilibri de nombre de fulls. Al front de cada una d'elles actua un coordinador de zona:

1. **nord de Castelló**, valencianoparlant: FERRAN ARASA (*Universitat de València*).
2. **sud de Castelló**, valencianoparlant: EMILI OBIOL (*Universitat de València*).

3. **nord de la zona castellanoparlant:** JOSEP R. GÓMEZ (*Universitat de València*).

3. **sud de la zona castellanoparlant:** AMPARO RICÓS (*Universitat de València*).

4. **nord de València, valencianoparlant:** JOAQUIM MARTÍ (*Universitat de València*).

5. **nord d'Alacant, valencianoparlant:** JOAN IVARS (*catedràtic de Llatí i professor de la UNED*).

6. **sud d'Alacant, valencianoparlant:** M. ANTÒNIA CANO (*Dep. Filologia Catalana de l'Escola de Magisteri d'Alacant*).

La zona sud de València, valencianoparlant, està repartida de la manera següent::

— **la Safor:** VICENT LLORENÇ, geògraf.

— **la Vall d'Albaida:** EMILI CASANOVA (*Universitat de València*).

— **la Costera i part de la Ribera** estan coordinades directament des de la CONSELLERIA DE CULTURA.

També es va demanar la col·laboració de LLUÍS GIMENO (*Universitat de Castelló*), EMILI CASANOVA (*Universitat de València*) i JOSEP MARTINES (*Universitat d'Alacant*), que formarien una mena de Consell Assessor, als quals es demanà opinió en el plantejament inicial i que tindran un paper fonamental en la revisió posterior.

Un punt important en el projecte era la formació d'enquestadors. Comptàvem amb els alumnes del *Màster de Toponímia* i amb les persones que, bé per via acadèmica, bé amb treballs subvencionats per la Conselleria de Cultura, o bé pel seu interès personal, havien treballat en aquesta disciplina. Però calia transmetre'ls la metodologia concreta i els criteris establerts per a aquest projecte concret. Amb aquest objecte, es va elaborar una carpeta amb les instruccions per a la recollida i emmagatzemament de la informació i per a la representació gràfica dels topònims. Es van realitzar dos curssets teòricopràctics i, especialment, la funció dels coordinadors estava plantejada amb aquest objectiu: ensinistrament dels enquestadors i revisió del material.

marcant els dos extrems de la línia (dins de cada mapa concret). Els elements zonals es marquen amb el número dins d'un quadrat, marcant el centre aproximat de l'extensió, i el mateix número repetit dins d'un cercle tantes vegades com calga per a marcar els límits de la zona, però normalment tres vegades. Els números es marquen en roig.

Posteriorment s'informatitzen totes les dades en un programa elaborat *ad hoc* que anomenem Atlas. La fitxa utilitzada és la següent:

Topònim	Albal				
Clau	10101	capital de municipi			
Fonètica	albái				
Normalitza	Albal				
Mapa	722 (2-3)	Recol·lector	Jordi V. Alvir Ballester	Respons	JM
Núm.	50	Tipus	2B	Reg	
Municipi_1	46007	Albal			
Municipi_2					
Municipi_3					
Municipi_4					

Comentaris

Municipi de l'Horta de València, singularitzat per regar els seus camps amb aigües procedents del riu Xúquer (séquia Reial) i del riu Túria (séquia de Favara). Té una superfície de 6.9 km² i 8.101 habitants. L'horta tradicional gairebé ha desaparegut sota l'empenta del creixement urbà i industrial, amb un increment de població entre 1900 i 1981 d'un 353%, resultant d'un fort moviment migratori. Al nord-oest del terme predomina els horts de tarongers i al sud la marjal, estreta faixa de terra de 4 km de longitud i entre 100 i 300 metres d'amplària entre les séquies d'Albal i de la Ratlla, que limiten aquest terme amb els de Silla i Catarroja. Antiga alqueria musulmana, va pertànyer al Capítol de la Seu de València. L'etimologia d'aquest nom, segons alguns autors, derivaria del llatí-romanç BOALAL 'de bous'. Segons Carme Barceló, derivaria d'un diminutiu àrab /al guáyal/ 'petit terreny regat per la pluja' o del /al-bal/ que significa el mateix per a dir 'secà' en contraposició a 'terra de regadiu'. En aquest mateix sentit, Joan Coromines diu que deriva de l'àrab /al-bal/ 'el secà', terra elevada no regada amb vegetació de terra de secà.

Informador: Guarderia Rural de la Cambra Agrària d'Albal. Pla Eva 1989 i 1993.

Bibliografia:

- SANCHIS RICART, J.: *Estudio socioeconómico de Albal*, València, 1973.
 HERNÁNDEZ SANCHIS, J. E.: *Documentos y noticias para la historia de mi pueblo*, València, 1980.
 — *Albal, toponimia urbana*, Alzira, 1978.

<p>Atles Entrada de dades</p>	<p>Conselleria de Cultura, Educació i Ciència Direcció General de Política Lingüística</p>
<p>MENÚ PRINCIPAL</p> <hr/> <p>MANTENIMENT</p> <p>MOSTRAR ATLES MOSTRAR LECTOR LLISTATS REINDEXAR EIXIR</p>	
<p>Recol·lector:</p>	<p>Fitxes:</p>

Tant la informatització com els mapes són revisats pels coordinadors de zona i posteriorment enviats a Política Lingüística, on es torna a revisar el material.

La coordinació entre els responsables de zona i Política Lingüística es fa mitjançant reunions i circulars que fan arribar a tots les decisions sobre les qüestions puntuals que ixen.

Els fitxers i els mapes són enviats posteriorment a una empresa informàtica perquè transporte els topònims al mapa. Aquests fitxers són una reducció dels originaris, ja que l'empresa no ha d'entrar en consideracions lingüístiques. Per tant, aquestes dades no es tornen a picar mai, sinó que van directament des del programa al mapa.

CRITERIS LINGÜÍSTICS

Al territori valencià conviuen, històricament, dues llengües que ocupen dos territoris contigus. Ens trobem amb una zona de predomini lingüístic valencià, una de castellà i una zona de contacte. D'aquesta realitat es desprén el criteri marc d'aquest Atles, és a dir, els topònims seran consignats en la llengua pròpia de la zona a què pertanyen, tant la part denotativa com la genèrica.

Però ens veiem obligats a fer una matisació important pel que fa als noms dels municipis de zona valencianoparlant. L'existència d'un registre de denominacions oficials condiciona l'ús d'aquestes formes, si més no en la documentació administrativa de la qual forma part, en un sentit ampli, aquest Atles. El problema no és només que hi haja noms de municipis la grafia dels quals no s'adiga amb l'etimologia: *Sellent, Benlloch, la Salzadella, Sempere*, (per *Sallent, Bell-lloch, la Salzedella, Sant Pere*) sinó que també hi ha noms en castellà: *Hondón de las Nieves* (per el *Fondó de les Neus*) o amb forma valenciana però

escrits amb ortografia castellana: *Benisanó, Potries* (per *Benissanó, Potries*). Malgrat el gran nombre de municipis que han conclòs el procés de valencianització del nom, en queda encara al votant d'un 20% que tenen una forma distinta de la que per llengua i etimologia li correspondria. Per això, en la fitxa corresponent al cap de municipi i en la de terme municipal usem els noms oficials. Ara bé, quan el municipi de zona valencianoparlant, la forma del qual està castellanitzada, forma part d'un altre topònim, s'escriu en la forma valenciana.

Però la realitat del País Valencià és més complexa. L'actual divisió lingüística del territori no ha estat, en alguns casos, la mateixa al llarg de la història. Així trobem un substrat valencià important en la toponímia d'amples zones actualment castellanoparlants. Per altra part, la castellanització galopant produïda en les últimes dècades ens proporciona un conjunt de toponímia castellana en zona tradicionalment valencianoparlant.

Actuem, doncs, sobre una zona amb realitats lingüístiques diferents, però amb interferències importants de l'altra llengua: històriques, en el cas de la zona actualment castellanoparlant; actuals, com a conseqüència de la uniformització administrativa i de l'augment del turisme, principalment, en la zona valencianoparlant. Cal tenir en compte, a més, parlar tan particulars com el d'algunes localitats de la Canal de Navarrés.

Cal remarcar, també, que actualment es du a terme només l'enquesta oral i, per tant, aquesta primera fase no inclou la lematització; el que diem normalització és una primera proposta i només es fa en casos molt clars d'acord amb els criteris marcats dins de les instruccions. Igualment, la consulta de documentació es deixa per a una fase posterior; ara bé, sí que es consulten els estudis a l'abast, tant lingüístics com toponímics, sobre la zona enquestaada i els diccionaris i obres enciclopèdiques. Per tot això, més que de criteris lingüístics nosaltres parlem de criteris de representació gràfica que es poden resumir:

1. Respecte absolut del topònim, bé siga castellanisme habitual en la zona valencianoparlant: *Pla del Pito, Pouet del Bitxo*; bé siga valencianisme en la zona castellanoparlant: safareig; bé siga mot d'àmbit zonal, mot arcaic o opac: l'Espetla [lespel-la]; articles antics lo i salat, que es respecten sempre en aquesta fase, etc.

2. Manteniment del timbre de e tòniques: sénia, séquia, Dénia però combinat amb el respecte a la tradició gràfica: València.

3. Respecte de la pronúncia actual: Cremencó < Carmencó, Castellet de l'Ocaive, forma intermèdia entre l'antiga Olocaive i la que apareix en obres enciclopèdiques Ocaive; jonc o junc segons la pronúncia de la zona. Però aquest criteri va combinat amb la tradició gràfica, especialment en aquells casos o fenòmens dels quals hi ha tradició de normalització: e àtona>a, terminacions *-ada, -ador*, ieisme, apitxat, betacisme, etc., tret de casos en què calga valorar altres factors: *Sallent, la Salzadella*, noms de municipis.

4. **Aplicació del codi ortogràfic actual:** escriurem *Almarx* encara que en la documentació trobem «Almarig». Escrivim *Jofre* i no *Chofre*, *Alborç* i no *Albors*, *Sanaiüja* i no *Sanahuja*, tret de casos especials.

5. **Pel que fa als mots comuns d'àmbit general**, vius actualment, és a dir, els que apareixen als diccionaris habituals se'n fa una selecció entre les diferents realitzacions fonètiques. No podem escriure el mateix mot de cent maneres diferents reproduint tota la diversitat de pronúncies; la fixació de formes gràfiques ha de ser necessàriament restrictiva respecte de les formes fonètiques. Per a fer aquesta selecció necessitàvem un criteri que fóra:

- objectiu
- justificable
- aplicable a la gran majoria de casos
- que es poguera transmetre als enquestadors amb una relativa facilitat
- que no pertorbara els futurs usuaris per la separació de les formes arrellegades al diccionari
- que aprofitara la reflexió feta pels lexicògrafs valencians que ja han seleccionat les formes majoritàries que mereixen passar al codi escrit.

El criteri resultant d'aquestes premises consisteix a tenir com a referent, com a criteri general tret de casos especials, la forma en què apareix el mot en algun dels diccionaris valencians (*assagador* i *assegador*, *magrana* i *mangrana*, *lletja* i *lлонja*, però *ametla/ametlla* (segons la pronúncia) i no *armetla* o *almetla*, *racó* i no *recó* ni *rincó*. Escrivem, per tant, *llenya* encara que l'informador diga [nèna].

Evidentment, aquest criteri resol molts casos, però no tots, perquè no totes les variants fonètiques que no estan reconegudes al diccionari tenen la mateixa consideració. Caldria tenir-ne en compte l'antiguitat i l'extensió. Així tenim mots emblemàtics com *bellea* / *bellesa*, *riquea* / *riquesa*, *maravella* / *meravella*; fentòmens de relativa extensió com la consonantització de la *-u-* intervocàlica, *povet* / *pouet*, *rivet* / *riuert* o l'emudiment de *d* intervocàlica al sud; metàtesis com *quebrantada* / *crebantada*, etc., per això el criteri és:

- a) Reproduir estrictament el topònim sense intentar normalitzar res si no s'està ben segur. Així en el topònim *la Serguera* podríem pensar en un primer moment que hauríem de normalitzar la *Sarguera*, però no ho farem perquè hi ha un llinatge *Serguera* que podria ser l'origen del topònim.
- b) No pot quedar afectada la reconoscibilitat del topònim.
- c) Anotar la transcripció fonètica quan la forma gràfica diferisca de la fonètica.
- d) Provisionalment utilitzar la forma ortogràfica arrellegada pels lexicògrafs més reconeguts i
- e) esperar a l'estudi posterior dels casos problemàtics.

Actualment, amb la publicació del *Diccionari valencià* tenim un punt de referència capital ja que arreplega les variants dialectals valencianes, no presents en altres diccionaris, i al mateix temps ha passat un sedàs tan rigorós que ha fet que estiga avalat per l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana.

6. En els castellanismes tradicionals en zona valencianoparlant, adaptats fonèticament, s'aplica el codi ortogràfic valencià: *xarco, surdo, xaparral*, etc. Però quan es tracta d'un so que no existeix en la nostra llengua es manté la grafia castellana: *Altet del Tio Majo* [máco].

7. En els valencianismes tradicionals en zona castellanoparlant, adaptats fonèticament, inicialment es va plantejar l'aplicació del codi ortogràfic castellà. Però en aquest punt hem variat posteriorment el criteri i ara el que fem és analitzar cas per cas, ja que en molts topònims els mateixos parlants castellans de la zona tenen consciència que es tracta d'un valencianisme i en tenen assumida la grafia: *Casa Roig, queixal* [kisál], *fetge*. En altres casos de zona de sesseig, la grafia valenciana no entorpeix la pronúncia que li apliquen a la zona: *Barranco de la Ceba*. I també la paraula *escull* a Pilar de la Horadada l'escrivim en valencià encara que la pronúncia és ieista [eskúj]. En canvi en algun altre cas hem optat per aplicar el codi ortogràfic castellà perquè el contrari induiria a modificar la pronúncia del topònim: *Casa Rocha* [rrót_a]; si el grafiaïrem *Casa Roja*, a la zona pronunciarien [rróca]

Encara que l'objectiu d'aquesta fase és el recull oral, amb uns criteris de representació gràfica com hem dit, és inevitable plantejar-se què fer amb una sèrie de casos que presenten una problemàtica especial:

- topònims dels quals, a la llum de l'etimologia o de la documentació, s'ha pogut establir la grafia: *Barranc del Cint* per [barránc del sínc], i són topònims que trascendeixen l'àmbit restringit.
- Alguns castellanismes:
- noms d'urbanitzacions. La voluntat és donar-los un nom valencià, i depenent dels casos la solució pot ser diferent: des de la restitució del topònim bandejat pel nom de la urbanització a, quan no n'hi ha o no és possible, la traducció, l'adaptació ortogràfica o la convivència de forma castellana i forma valenciana.
- castellanismes recents la valencianització dels quals no desfigura fonèticament el topònim: *meravella* per maravilla, *comte* per conde, *advocat* per abogat; *racó* per rincó, etc. (caldría veure si la forma castellana és l'originària del topònim o és una castellanització administrativa, i també caldría veure si a tota la zona es pronuncia castellanitzat o es una particularitat de l'informant concret, etc.).